

Bisschop Johan Bonny over de
vrijheid en kwaliteit van onderwijs

**“De overheid
mag kwaliteit
vragen, maar
kwaliteit
zonder vrijheid
is een illusie”**

KOEN VAN KERKHOVEN,
PAUL WILLEKENS & BIRTHE VAN DER VEKEN

**LERAAR
WORDEN?
DAT DOE
JE SAMEN!**

Bisschop Johan Bonny
tijdens een bezoek
van studenten uit de
lerarenopleiding van de
Thomas More hogeschool in
Turnhout.

Antwerps bisschop Johan Bonny is binnen de bisschoppenconferentie onder andere verantwoordelijk voor onderwijs. Hij is voorzitter van Katholiek Onderwijs Vlaanderen en zetelt met raadgevende stem in de Raad van Bestuur van KU Leuven. COC ging met hem in gesprek over onder meer de vrijheid en kwaliteit van onderwijs. “De diepere overtuiging van het hele christelijke middenveld is dat kwaliteit voortkomt uit een mix van goesting, enthousiasme en inspiratie.”

Monseigneur, u was professor aan het Grootseminarie in Brugge en later rector van het Belgisch pauselijk college in Rome waar priesterstudenten verblijven. U bent nu al ettelijke jaren de bisschop-referent voor onderwijs. Zou COC u kunnen omschrijven als een ‘onderwijsmens’?

“Ja en nee. Toen ik priester wilde worden, had ik niet de ambitie om in het onderwijs te stappen, hoewel dat in die tijd nog heel gebruikelijk was. Ik wilde liever pastoor worden om binnen een parochiegemeenschap herder van de kudde te zijn. Na het eerste jaar seminarie riep de directeur iedereen die universitaire studies aankon bij zich en drong hij bij die studenten aan om daarmee te starten. Met een universitair diploma kon je namelijk het onderwijs in. Ik ben toen op aanraden van die directeur filosofie gaan studeren. Daarna gaf ik vijftien jaar lang met plezier en belangstelling les aan het seminarie waar ik zelf studeerde, maar ik had dus geen natuurlijke roeping om voor de klas te staan. Nadien trok ik naar Rome, waar ik elf jaar lang rector was van het Belgisch college. Ik moest er geen les meer geven, maar wel een vormend klimaat scheppen binnen de internationale groep studenten die daar woonde.”

“Eenmaal terug in België werd ik bisschop. Na ongeveer een jaar werd ik de referendaris voor het onderwijs, maar het is niet zo dat ze mij uitkozen omdat ik een specialist ter zake was. Op het moment dat mijn voorganger zijn ontslag indiende, had ik simpelweg nog niet veel bevoegdheden, waardoor onderwijs aan mij werd toegewezen. Ik nam die taak wel vol overtuiging op. Zo zit ik in elkaar. Volgens mij is het trouwens een voordeel als je daarmee start zonder een specialist te zijn. Zo kon niemand mij ervan verdenken dat ik tot een bepaalde pedagogische school behoorde of vooroordelen had over de ene of de andere methodiek. Bovendien is je gezond verstand gebruiken het beste wat je kan doen in heel wat dossiers.”

Vertrouwen

COC maakt zich zorgen over de vrijheid van onderwijs die steeds meer onder druk komt te staan. De overheid heeft de laatste jaren haar greep op het onderwijs versterkt door overladen eindtermen in te voeren. De vrees bestaat dat daardoor nauwelijks tijd en ruimte overblijven voor een eigen pedagogisch project. Katholiek Onderwijs Vlaanderen vecht de staatspedagogie aan bij het Grondwettelijk Hof. De uitspraak is er nog altijd niet. Is dat een goed of een slecht teken?

“Als het betekent dat het Grondwettelijk Hof de tijd neemt om grondig na te denken en meerdere stemmen te horen, dan is het winst. Dan reken ik erop dat tijd raad brengt. Maar het kan ook zijn dat het gewoon om uitstel gaat. Dat weet ik niet. Ik erken wel de vraag die Katholiek Onderwijs Vlaanderen in die zaak stelt. Vrijheid van onderwijs is voor ons geen politieke kwestie. De diepere overtuiging van het hele christelijke middenveld is dat kwaliteit voortkomt uit een mix van goesting, enthousiasme en inspiratie. Een school is niet zomaar een instelling, het is de uitdrukking van mensen die met overtuiging de handen in elkaar willen slaan om er iets van te maken. Dat lukt alleen als daaronder een vrijheid zit die gestimuleerd wordt, in plaats van afgepeuzeld en bekritiseerd. Onderwijs dat niet dient om leerlingen vrijheid en dus ook verantwoordelijkheid te geven, zal nooit een creatieve, verantwoordelijke burger voortbrengen.”

Carl Snoecx schrijft in zijn recent verschenen boek ‘Scholen die naar de sterren reiken’ dat de overheid decretaal aan alle scholen een welbepaald pedagogisch kader oplegt en daarmee de pedagogische vrijheid op een ongeziene manier negeert. Hoe kijkt u aan tegen de rol die de overheid daarin opneemt?

“Wat ik net vertelde, is katholieke sociale leer die zo oud is als de kerk. Het komt recht uit Rerum Novarum. De Kerk verzet

zich altijd en overal tegen collectiviserende of nationalistische tendensen, ongeacht de sector waarin die zich aftekenen en ongeacht of ze uit linkse of rechtse hoek komen. Vanuit het christelijke mens- en samenlevingsbeeld bestaat het idee dat mensen het goed kunnen en zullen doen als je hen daarvoor de nodige vrijheid, verantwoordelijkheid, vorming en ruimte geeft. Vertrouwen is daarbij het sleutelwoord. Een overheid die zijn burgers niet vertrouwt en daarom alles naar zich toetrekt, kan je vergelijken met ouders die hun kinderen niet vertrouwen. Dat is de beste manier om ervoor te zorgen dat een kind van huis wegloopt. Wij pleiten dus voor een sobere overheid en een versterkt middenveld, in plaats van andersom. De overheid ondersteunt, begeleidt, geeft kansen en verantwoordelijkheden. Uiteraard mag ze burgers of organisaties dan ook aanspreken op hun verantwoordelijkheden. Als je een kind kansen geeft, kan je ook vragen wat het gedaan heeft met het vertrouwen dat het van jou als ouder gekregen heeft.”

Democratisering en diversiteit

Is de centrale aansturing één van de redenen voor de achteruitgang van het Vlaamse onderwijs? Ziet u nog andere oorzaken voor de kwaliteitscrisis?

“Wat de oorzaak is en wat het gevolg, weet ik niet, maar we zijn met z’n allen die kant uitgegaan en om de zoveel jaar moeten we evalueren waar we staan. Het is terecht en verstaanbaar dat de overheid het kwaliteitsvraagstuk onder de loep neemt. Ze mag ook kwaliteit vragen, maar kwaliteit zonder vrijheid is een illusie. Net zoals vrijheid willen om de vrijheid geen meerwaarde is. Vrijheid moet dienen om extra kwaliteit te brengen of om je identiteit kleur te geven.”

“We zijn intussen 2022 en misschien heeft ons onderwijs iets anders nodig dan wat de meerderheid van de beleidsmensen denkt. Mijn generatie plukte de vruchten van de democratisering van het onderwijs. Die sociale onderbouw is nog altijd nodig om kinderen die uit een milieu komen waarin onderwijs niet echt gestimuleerd wordt, mee te trekken en te motiveren, zodat ze toch voluit kunnen deelnemen. Maar tegelijk zijn er verschuivingen aan de gang, die maken dat onderwijsverantwoordelijken de evidenties van de dag in vraag moeten dur-

ven stellen met het oog op toekomstige belangen.”

“Misschien moeten we vandaag de dag op een nieuwe manier durven diversifiëren, zoals dat vroeger gebeurde met de verschillende pedagogische invalshoeken of charisma’s van bijvoorbeeld Jezuiten en Salesianen. Ik pleit er niet voor om de klok terug te draaien, maar je zou met competentie en enthousiasme moeten kunnen inspelen op de diversiteit die de samenleving kent. Na al die jaren van terechte democratisering, moeten we opnieuw lucht in het onderwijs brengen, zodat er weer voldoende ruimte komt voor verschillende charisma’s. Die heb je namelijk nodig om mensen enthousiast te maken, of het nu om schoolbesturen of leraren gaat.”

Wat kan de pedagogische begeleiding volgens u doen om die kwaliteitscrisis te bestrijden?

“Vanuit de hoek van de pedagogen hoor ik te weinig welke soort lucht je in het onderwijs moet brengen om die charismatische verscheidenheid te reacteren. Ik vermoed dat daar in bepaalde Angelsaksische landen veel meer rond gebeurt, al zijn er ook nadelen aan hun model verbonden. Onze kracht is dat iedereen ongeveer alle kansen krijgt in onderwijs. En het blijft nodig daarmee bezig te zijn, want er zijn nog altijd jongeren uit bepaalde groepen die de weg naar onderwijs moeilijk vinden. Maar het zou goed zijn om ook iets mee te nemen van andere systemen, waarin meer kansen zitten tot verscheidenheid, profilering of creativiteit.”

Pleit u ervoor om die grote rijkdom van pedagogische projecten die in het verleden vanuit heel verschillende hoeken ontstonden, opnieuw centraal te stellen?

“Uiteraard, maar dan wel in een versie 2.0. Er moet ruimte zijn voor colleges waar sterke studenten naartoe kunnen,

“Leraren moeten voldoende vrijheid krijgen om met een klas te doen wat die groep volgens hen het meest zal helpen en enthousiasmeren. Ze moeten voelen dat ze zichzelf kunnen zijn.”

maar tegelijk is er nood aan scholen die het beste naar boven halen in kinderen bij wie bijvoorbeeld het Nederlands een probleem is of de goesting om te studeren achterloopt. Met profilering en differentiatie wordt elke leerling en elke sociale omgeving op zijn manier uitgedaagd. Dat bereik je niet met een systeem waar bij leerinhoud, pedagogische methodiek en examens centraal worden gestuurd en alle vergelijkbare scholen, ongeacht hun doelpubliek, ongeveer hetzelfde eindproduct moeten afleveren.”

“De universiteiten geven ook aan dat ze studenten die vanuit het secundair onderwijs komen vaak nog moeten bijwerken. De kwaliteit van de instroom in het hoger onderwijs ga je volgens mij niet verhogen door secundaire scholen collectief dezelfde lijst te laten afvinken. Ik heb mijn eigen idee over hoe je dat ook langs andere wegen kan aanpakken. In het laatste jaar van het secundair onderwijs zou je er niet naar moeten streven om elke leerling hoog te laten scoren voor elk vak. Je vraagt beter op voorhand wie in welke richting zou willen verder studeren. Als leraar pak je dan de leerlingen vast die in jouw domein verder gaan, zodat zij een voorsprong hebben voor de vakken die ze nodig hebben tijdens hun studies in het hoger onderwijs. In de laatste fase van het secundair onderwijs zou je dus al moeten diversifiëren in functie van toekomstige richtingen. Als leraar wiskunde verwacht je dan niet hetzelfde van wie talen wil studeren als van wie arts of ingenieur wil worden. Je doet bij zo’n systeem ook een beroep op het eergevoel van leraren. Als leraar leef

je er toch voor om je leerlingen goed te laten scoren in het hoger onderwijs en om ze later iets moois te zien bereiken in de samenleving?”

Pedagogisch pact

Het lerarentekort bedreigt ernstig de kwaliteit en is misschien de grootste crisis in het onderwijs sinds de Schoolstrijd. De leraar kan zich bovendien nog moeilijk focussen op zijn kerntaak, want hij moet met vele andere zaken bezig zijn. Erkent u dat ook als een probleem?

“Ik kan me voorstellen dat leraren te veel tijd moeten steken in administratie, dat ze zich te gecontroleerd voelen en dat ze het soms niet meer zien zitten. Tegelijk moeten we leraren niet met compassie benaderen. Hun beroep vraagt nu eenmaal een grote inzet en de samenleving moet op hen kunnen rekenen. Maar als je gekwalificeerde mensen voor de klas wil, dan moet je hen de bijhorende verantwoordelijkheid en ondersteuning geven. Leraren moeten voldoende vrijheid krijgen om met een klas te doen wat die groep volgens hen het meest zal helpen en enthousiasmeren. Ze moeten voelen dat ze zichzelf kunnen zijn. Vrijheid van onderwijs is dus niet alleen belangrijk voor schoolbesturen of voor eindtermen, het moet er ook zijn voor de leraar.”

COC vangt op dat katholieke colleges onder druk staan om hun traditionele intellectuele en leidende rol niet meer op te nemen. De overheid en inspectie zouden aangeven dat ze de lat niet te hoog mogen leggen. Hoe kunnen ze daaraan weerstaan?

“Ik geloof dat katholieke scholen nog altijd een leidende rol hebben, maar ook bij hen zal er kwaliteitsverlies voorkomen. Maar niet alles is achteruitgang. Er is ook winst. Leerlingen verwerven vandaag ook andere leerinhouden en competenties dan vroegere generaties. Toch horen we dat bepaalde vormen van vaardigheid of geletterdheid achteruitgaan. Dat kun-

nen we echter niet alleen afschuiven op onderwijs. Heel de samenleving is daarvoor mee verantwoordelijk. Ik stelde al voor om een grote ronde tafel te organiseren en te werken aan een nieuw soort 'pedagogisch pact'. Daar zouden alle factoren aan bod moeten komen die tot een mogelijke verzwakking van het onderwijs bijdragen: de besteding van vakantie en vrije tijd, het overwicht van de beeldcultuur, het aantal uren dat dagelijks naar digitale communicatie gaat, het aandeel van de ontspanningscultuur, de psychische draagkracht van kinderen en jongeren vandaag, de verschillende gezinssituaties, de betrokkenheid van de ouders, het toenemende armoedevraagstuk ... Zonder zo'n brede benadering ga je het probleem met de eindtermen nooit oplossen. Zelfs een uitspraak van het Grondwettelijk Hof zal daar niet voor zorgen. Er moet meer gebeuren dan dat. Alle vragen gerelateerd aan kinderen en jongeren – vragen die ook in andere departementen dan onderwijs voorliggen – moeten rond dezelfde tafel aan bod kunnen komen."

**Ondertussen wil de overheid kwaliteitsgaranties inbouwen door de invoering van Vlaamse toetsen. Tal van experts trekken het nut van die toetsen in twi-
fel en hun stem weerklinkt steeds luid-
der. Wat vindt u van het idee om centrale toetsen in te voeren?**

"Ik volg in die zaak het standpunt van de raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Centrale toetsen zijn goed als ze dienen voor schoolbesturen, directies en leraren om te werken aan de kwaliteit van hun instelling. Maar als je hoger scoort op die tests, wil dat nog niet zeggen dat je een betere school bent. Omgekeerd: als je lager scoort op die tests, wil dat nog niet zeggen dat je een minder goede school bent. Je moet rekening houden met wie je leerlingen zijn en hoe ze als mens uit je school komen. Scholen moeten mensen voortbrengen die sociale zin hebben, weerbaar zijn en gemotiveerd om verantwoordelijkheid te

Bisschop Johan Bonny op bezoek in een OKAN-klas van KOGKA Geel.

dragen. Dat kan je niet afleiden uit examenresultaten alleen."

"Het gevaar is dat je met centrale toetsen *teaching to the test* krijgt, waardoor de leerwinst meer achteruit dan vooruit gaat. Een goede middelmaat kan niet de norm voor allen zijn. Zeker niet voor de besten van de klas. Bovendien vind ik dat scholen of vakgroepen de nodige vrijheid moeten krijgen om zelf examenvragen op te stellen. Leraren moeten hun examens kunnen afstemmen op thema's of onderwerpen waarop zij bijzonder hebben ingezet. De examens mogen geen keurslijf of voorafname zijn van wat een leraar nog wel of niet kan geven als leerstof."

Participatie

Het katholieke onderwijs is niet alleen de ledenorganisatie Katholiek Onderwijs Vlaanderen, ook de twee christelijke vakbonden (COV en COC) en de christelijke oudervereniging (VCOV) worden daartoe gerekend. Tegelijk vertegenwoordigen ze ook werkgevers, personeel of ouders en zijn die organisaties vaak kritische partners voor elkaar. Laten die partners, ondanks hun meerderheidspositie, het initiatief te veel over aan anderen? Wat kan het katholieke onderwijs doen om zich meer te profileren?

"Ik hoor via Katholiek Onderwijs Vlaanderen dat die verbanden lopen, maar ik heb er geen zicht op hoe optimaal dat gebeurt. Dat daar al eens spanning op zit,

lijkt me logisch. In het algemeen kan ik wel zeggen dat het het beste is als iedereen zijn verantwoordelijkheid neemt en die van de andere niet alleen respecteert maar ook faciliteert. Elke organisatie heeft zijn eigen dynamiek, maar allemaal zullen ze moeten evolueren. Wie met een participatief model werkt, moet daar op tijd en stond eens met de kam doorgaan, om te kijken of er niet te veel organen en vergaderingen zijn en of niet te veel personen tegelijk met dezelfde zaken bezig zijn, waardoor andere dingen blijven liggen."

"Hoewel ik geen krachtigere visie, doel of methodiek opvang vanuit andere hoeken, geloof ik wel dat wij als katholieke groep duidelijker zouden kunnen zijn. We laten ook nog te veel kansen tot verbinding en samenwerking liggen. Ik ben ervan overtuigd dat we onderling over onze identiteit moeten nadenken, zodat we daar sterker mee naar voren kunnen komen. Daaraan kan je opnieuw vrijheid koppelen, want vrijheid heeft enkel zin als die dient om te komen tot een identiteit waarmee je echt een verschil wil neerzetten. Vroeger, in de tijd van de Jezuïeten, Salesianen, Broeders van Liefde ... was dat veel meer aanwezig. Er werd gepubliceerd, gestudeerd en gewerkt rond de eigen identiteit. Die leken misschien allemaal veel meer op elkaar dan ze zelf wilden toegeven, maar ze zetten er toch sterk op in. Vandaag de dag zit daar langs onze kant volgens mij een manco dat we niet kunnen verwijten aan de politiek of andere netten."

© Bisdome Antwerpen

Bisschop Johan Bonny op bezoek in een OKAN-klas van KOGKA Geel.

Katholiek Onderwijs Vlaanderen kent de katholieke dialoogschool als eigentijdse invulling. Beschouwt u dat project als geslaagd?

“Katholiek Onderwijs Vlaanderen heeft de katholieke dialoogschool als een soort verbindend discours in de zoektocht naar een identiteit geplaatst. Die naam is volgens mij goed gekozen. Ik ben er ook van overtuigd dat we daarmee een goede visie hebben die stevig is en aan elkaar hangt. Er zit studie, intellectuele kracht en maatschappelijke betrokkenheid in en tegelijkertijd zegt het veel over onze identiteit. Die is katholiek, maar wel constructief en met aandacht voor dialoog. Dat is volgens mij een goede opstelling voor de kerk en het katholieke middenveld in onze samenleving. De publicaties over de katholieke dialoogschool mogen gezien worden. De vraag blijft wel wie je ermee verbindt, welke lading die vlag dekt en hoe je er in de praktijk mee aan de slag gaat. Het is een academisch discours, dat is ook nodig, maar je moet wel weten hoe je ermee werkt. De katholieke dialoogschool zorgt voor een verbindend project en schoolklimaat, maar de invulling zal anders zijn in een school op

het platteland dan in een school in een grootstad.”

Als vakbond vinden wij het belangrijk dat onze afgevaardigden in dialoog met de schoolleiding kunnen deelnemen aan het schoolbeleid. De laatste onderwijs-cao voorziet onder de term samen school maken vrijstelling voor vakbondsafgevaardigden. Zo kunnen zij inspraak en participatie op school versterken. Toch wordt dat op het terrein niet overal goed onthaald. Hoe staat u daartegenover?

“Voor mij was het goed om dat in te voeren, ook al denk ik dat iemand die er echt in gelooft die taak ook op zich neemt als die er niet voor betaald wordt. Participatie moet er natuurlijk zijn. Personeel mag niet de speelbal worden van wisselende structuren, al zijn reorganisaties soms nodig. Mensen moeten daar dan in meestappen, maar er moet wel uitleg en dialoog mogelijk zijn. Daarbij heb je bemiddelende figuren nodig. Maar net zoals ik daarnet zei dat de katholieke onderwijsorganisaties van tijd tot tijd hun participatieve organen onder de loep moeten nemen, geldt

dat ook voor die in de onderwijsinstellingen.”

“Wat voor mij tot slot nog een moeilijk punt is binnen onderwijs, is de verbinding tussen school en samenleving. De maatschappij schuift heel veel zorgen, zoals kwaliteit, af op het onderwijs. Maar wat doet de samenleving om ervoor te zorgen dat een school kan slagen in haar opzet? Ik ben er voorstander van om 55+ers met veel kennis over hun vakgebied, die niet in het onderwijs werken, bijvoorbeeld een half jaar lang, drie uur per week voor een klas te laten staan. Die persoon zal misschien geen doelen op een lijst afvinken, maar die kan leerlingen wel goesting geven om maatschappelijke verantwoordelijkheid te dragen, ondernemingszin bijbrengen ... Je moet die mensen daar niet veel voor vergoeden. Zoiets doe je omdat je er zin in hebt en omdat je opvoeding belangrijk vindt. Het zou de kwaliteit volgens mij alleen maar ten goede komen. Bovendien is dat pas echt een signaal dat de samenleving geëngageerd en betrokken is bij onderwijs. Over zulke zaken zou ik beleidsmakers liever zien discussiëren dan over de eindtermen.”